

Napló van sokféle. Ilyen szerzőkre gondolhatunk elsőre: Széchenyi, Márai vagy éppen Fodor András. Vannak olyan naplók, amelyek inkább a krónika, mások meg inkább a tünődések felé közelítenek. A két irány persze együtt is jelen lehet.

76 Bakonyi István

DEÁK LÁSZLÓ SZUBJEKTÍV NAPLÓJA (1980–1990)

A napló műfaji sajátosságai közé tartozik a szubjektivitás, az elfogultság, még akkor is, ha a krónika különösen hangsúlyos. Fodor András például a hetvenes évek történetéhez szolgáltatott máig fontos adalékokat.

Miként a nem rég elhunyt Deák László pedig a rendszerváltozást megelőző nyolcvanas évekéhez.

A kor tükre Deák *Naplója* is. Persze az egyéné, az egyéniségé is. A maga adataival, jogos vagy éppen túlzó, s kissé igazságtalan ítélezésével, az író-költő belső fejlődéstörténetével. A szocializmus végnapjairól, az irodalmi és művészeti élet kuszaságáról. Egy-két jellegzetes mondat ezekkel kapcsolatban: „A kultúra nyög az Aczél-hálóban. Egyesek ugyanebben gátlástalanul lubickolnak.” Vagy: „Az író-olvasó találkozáson egyértelműen kiderül: kortársi figyelem, szeretet nem követ. Amit létrehoztunk: alig szól valakihez – sivatagban épített csillagásztorony.” Egy biztos: szenvedélyes igazságkereső áll a háttérben, és éppen ezért ütközik kemény falakba, ezért sért érdekeket, s ezért is hangsúlyoz túl bizonyos jelenségeket, emberi gyarlóságokat. És mint mindig, ismét megkérdezhetjük: az ítékezés az ember dolga-e?...

Mindenesetre izgalmas és hézagpótló olvasmány ez a könyv, és az is igaz, hogy nehéz letenni. Például azért, mert egyfajta önéletrajzi regénynek is fölfogható. Természetesen úgy, hogy a fikciónak nincs benne helye. Fő értéke minden tekintetben a dokumentatív jelleg és a személyiség hitelessége. A már jelzett elfogultsággal együtt. A magam részéről például igaztalannak érzem Czine Mihály, az egyházak, Alföldy Jenő vagy éppen *A tanú* című film fölötti kegyetlen ítélezést. Talán az író rossz közérzete eredményezett ilyen kisiklásokat. A „Mindennek arra van csak, hogy zavarjon.” – féle keserűség.

Összességében persze nem a fenti dolgok jellemzik elsősorban. Hiszen az egészt tekintve azt mondhatjuk, hogy a *Napló* egy szuverén értelmiségi vallo-más-sorozata és eseményrögzítése is. Az alapjaiban ellentmondásos és válságos korszak sajátos tükre. Akkor is, ha néhol túlzónak érezzük a negatív kritikát, akkor is, ha néhol úgy látjuk, hogy a fényt alig látja szerző. Valószínűleg magánéletének gondoljai is árnyalják az összképet, azok az elemek sem töltik el harmóniával. Látjuk írásában az önismeret és az önbírálat mozzanatait is. Ilyen értékei miatt lesz fontos kordokumentum, egy letűnt(?) korszakhoz adalékokat szolgáltatató szöveggyűjtemény. Egy szuverén értelmiségi vallomás-sorozata,

eseményrögzítése. Vitatható tételek közzététele, egy alapjaiban ellentmondásos időszak szellemi térképe.

Deák László igencsak negatív képet ad a taglalt korszakról, s bizony az olvasó gyakran kérdezheti: de hol az érték, valóban ennyire romlott a világ? Természetesen nem adhatunk egyszerű választ az ilyen kérdésekre. S az is a teljességhez tartozik, hogy az ítékezésben szerepet játszik a szerző magánéletének több gondolata, akkor is, ha ez a szféra csekélyebb mértékben van jelen. Az sem kétséges, hogy jeleskedik az önismeretben, az önbírálatban. „Én nem írok igazán jól. Minél tudatosabban óhajtok rendezni, megkonstruálni egy mondatot, annál fakóbb lesz.” – írja egy helyen. És vannak fölemelő gondolatai, szép írásrészelei. Például a Szentháromságról. „Innen a létezés fájdalma, az átélhető egész kifejezhetetlenségének gyötrelme. A gyönyör egészében megoszthatatlan. Csak a fájdalom megosztható.” Ilyen szövegei mutatják igazán belső világának összetettségét, azt, hogy el tudta választani egymástól az eszmét és a valóságot, a túlzások ellenére is. S van, ahol minitanulmányokban elemez jelenségeket, fontos összefüggéseket. Megint másutt írókról ír találóan miniesszéekben, így idézi meg pl. Márai Sándort vagy Mészöly Miklóst. Nem eszményít, ha úgy érzi, keményen bírál is. Ez persze egyáltalán nem hiányosság.

Leginkább a kultúrát irányító hatalmasokat kritizálja, nem rejti véka alá itt sem a véleményét. Ilyen szavakat is használ: hitvány, alávaló. Egy ellenzékinek számító író keserű kitérései ezek, bár elismeri, hogy megérdemljük a pillanatnyi helyzetet. Elméletileg is jól felkészült szerző, s ezért is feltűnő, hogy időnként elhamarkodottan ítélik. Persze akadnak kortársai, akiket maradéktalanul elismer és szeret. Például Parancs János, Kalász Márton vagy Baránszky-Jób László. Utóbbi mesterének és tisztelt tanárának tartotta.

Aztán egyre erősödnek 1986-tól a nagy változás előtti gondolatok. 1956 emlékének megalázásáról pl. ezt írja: „1956 eseményeiről megy egy tévésorozat. Felhaborító fércmunka, egyoldalú, hazug beállítás. Ezzel nem tudják kifogni a szelet a vitorlából, ami e sorozat elkészítésénél vezérlő elv lehetett. [...] S mi ezt lenyeljük egy Piros elvtárstól, egy Erdős Pétertől, egy Benke Valériától, egy Apró Antaltól. Szégyen és gyalázat mindannyiunkra nézve.” Egyre erősödik a hang is, egyben szellemileg előkészítvén az ún. rendszerváltást. A szubjektív közelítés mellett fontos a krónika-jelleg is, s ezáltal jelentős dokumentumokkal egészíti ki a kor képét. Hozzáállása felelősségteljes, némi előzetes aggodalommal. (S mint ma már jól tudjuk, nem volt indokolatlan ez az aggodalom...) Közben azért az irodalmi élet változásai sem sikkadnak el.

Tény, hogy joggal bírálja a köpönyegforgatókat, akikről már tudja, hogy azt méricskélik, miként kell majd alkalmazkodniuk az új világban. Ám ez már nem tárgy Deák László izgalmas és érdekesítő *Naplójának*. (*Nap Kiadó, Bp.2012*)